

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.59>

Beata ZAJĘCKA

<https://orcid.org/0000-0002-7765-4067>

dr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: b.zajECKA@ujd.edu.pl

Anna WOJNOWSKA

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Rola i znaczenie tatuażu wśród wychowanek Zakładu Poprawczego w Zawierciu

Słowa kluczowe: tatuaż artystyczny, tatuaż więzienny, modyfikacje ciała.

Wprowadzenie

Zjawisko tatuażu jest znane od tysięcy lat, pierwsze ozdabianie – malowanie ciała – pochodzi jeszcze z czasów prehistorycznych, z okresu paleolitu. Aby wykonać tego typu zdobienie, posługiwano się barwnikami pochodzenia naturalnego, a także ostrymi rylcami. Badacze odnaleźli na terenach dzisiejszej Francji, Rumunii, Skandynawii i Portugalii narzędzia służące do tatuowania się, wykonane około 8 tysięcy lat p.n.e. Do Europy trwał wzory dotarły w XVIII wieku, stosunkowo późno – w porównaniu np. do Japonii, gdzie tego rodzaju sztuka była rozpoznawana już w epoce średniowiecza. Termin tatuaż wywodzi się z języka polinezyjskiego. W dialekcie tahitańskim słowo *tatau* znaczy malowidło, znak. Po raz pierwszy tego terminu użył J. Cook w swojej pracy z 1773 roku, relacji z podróży dookoła świata. W Europie aż do końca XVIII wieku tatuaż był traktowany jako sposób zdobienia ciała oraz identyfikacji ludzi, nie posiadał jednak odrębnej nazwy. Był określany jako *signum* bądź *sigma* (w literaturze starożytnego Rzymu), *stigmat* (w Biblii wydanej przez M. Lutra w 1534 roku), *grafizm* (w *Voyage en Angleterre* G. Casanovy wydanej około 1830 roku), *hieroglif* (w *Weselu Figara* z 1784 roku), *piętno* (w *Nędznikach* z 1862 roku). Znane były

również inne określenia, takie jak: *wyryty rysunek* oraz *piquage*¹. Zanim termin tatuaż został upowszechniony, ludzie, którzy posiadali tatuaże, nazywani byli umalowanymi lub wypunktowanymi. Dla większości było nie do zaakceptowania, aby osoba godna zaufania mogła posiadać kolorowe znaczenia na ciele.

Sposób traktowania własnego ciała zmieniał się w czasie, nabierając nowych form oraz środków wyrazu. Tatuaż przez całe wieki był formą kary, napiętnowania przestępców, wykluczenia ich ze społeczeństwa. Współcześnie ciało ludzkie jest

[...] w pierwszym rzędzie organem konsumpcji i miarą jego należytego stanu jest zdolność wchłonięcia i zasymilowania wszystkiego tego, co społeczeństwo konsumpcyjne ma do zaoferowania².

Ciało stało się obrazem, dzięki któremu człowiek może wyrazić swoje „ja”, swoje emocje, uczucia.

Zmiany w ustaleniach definicyjnych dotyczących zjawiska zdobienia ciała obrazują przemiany społeczno-kulturowe w postawach wobec tatuowania się³. Warto przytoczyć definicję, wg której

tatuaż to celowy, dobrowolnie wykonany (poza niektórymi przypadkami, gdzie tatuaż ma formę przymusu) wzór na skórze za pomocą różnych technik, spełniający różne funkcje i mający różne znaczenie dla jego posiadacza. Wykonanie jego polega na wprowadzeniu barwnika pod gęsto nakłutą bądź naciętą skórę, najczęściej według uprzednio narysowanego bądź odbitego na ciele wzoru⁴.

Odwołując się do wyżej wymienionej definicji, należy skonfrontować ją z terminem używanym w podkulturze więziennej, ponieważ te znaczenia są istotne ze względu na problematykę badawczą. W podkulturze więziennej zakładów penitencjarnych tatuaż jest określony jako: *wzór, wzorek, dziara, dziarganka, grawerka, haft, kalka, malowanka, malunek, obrazek*⁵, a sam proces tworzenia nazywany jest *dziarganiem, grawerowaniem, haftowaniem, malowaniem, rysowaniem, kluciem* oraz *odkuwaniem*⁵.

Tatuaż jest uznawany za najbardziej łagodną formę zdobienia ciała, ponieważ jest zabiegiem, który nie zmienia pierwotnej formy człowieka, a jednak zmienia trwale jego wygląd⁶. Tatuaże można dzielić na kilka typów, które determinowane są wieloma czynnikami, takimi jak: pełnione role, funkcje i symbolika wzoru, metody i techniki wykonania, znaczenie osoby tatuującej się i tatuatora, a także usuwanie i zakrywanie (*cover*) tatuażu. Dzięki tym determinantom wyróżniamy tatuaż artystyczny, amatorski, więzienny, plemienny i wojskowy.

¹ A. Jelski, *Tatuaż*, Warszawa 1993, s. 23.

² Z. Bauman, *Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności*, Toruń 1995, s. 90.

³ Por.: J. Tokarski, *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980, s. 747; I. Kamińska-Szmaj, *Słownik wyrazów obcych*, Wrocław 2001, s. 801; R. Brzozowska, *Praktyczny słownik wyrazów obcych*, Kraków 2002, s. 592.

⁴ M. Snopek, *Nowa moda, nowe trendy – współczesne oblicze tatuaży w więziennej twórczości*, „Resocjalizacja Polska” 2015, nr 9, s. 72.

⁵ M. Szaszkievicz, *Tajemnice grypsierki*, Kraków 1997, s. 291.

⁶ K. Prahlhans, *Najbardziej szokujące sposoby upiększania*, Wrocław 2006, s. 8–9.

W dzisiejszych czasach zjawisko tatuowania ciała jest nieodłącznym elementem naszej kultury. Coraz więcej osób posiada tatuaże artystyczne, niezależnie od płci, rasy, wykształcenia czy poglądów politycznych i religijnych. Pojawiają się w kręgach niemalże każdej wspólnoty społecznej, w której obowiązują różnorodne zasady i normy. Wzbudzają wiele emocji, kontrowersji, a także generują stereotypy i uprzedzenia. Pierwszym z głównych stereotypów, jakie utrwały się w społeczeństwie, jest przypisywanie go do świata przestępczego. Dla wielu ludzi tatuaż dalej będzie pochodził wyłącznie z nizin społecznych, będzie się kojarzył z podkulturą więzienną, nawet jeśli posiadacz jest uczciwym człowiekiem⁷. Za rozprzestrzenieniem stereotypu stoi Cezare Lombroso, który pod koniec XIX wieku sformułował tezę w oparciu o badania przeprowadzone wśród zbrodniarzy, nierządnic oraz przestępców, że „tatuowanie się jest cechą nieodłączną każdego urodzonego przestępcy, i ten, kto jest bardziej wytatuowany, jest bardziej osadzony w bezprawnym życiu”⁸.

Przez takie przeświadczenie tatuaż zaczął być traktowany jako dewiacja oraz objaw psychopatologii. Wszystkie teorie naukowca Lombroso, które świadczyły o tym, że tylko ludzie prymitywni i przestępcy wykonują sobie tatuaże, zostały obalone z początkiem XX wieku. Wspomniane wyżej wyniki badań miały jednak bardzo duży wpływ na wykształcenie się opinii publicznej, stereotyp zaś trwa do dziś. Szczególnie wykluczający charakter mają tatuaże posiadane przez wychowanków placówek resocjalizacyjnych. Warto wspomnieć o inicjatywie Fundacji Pedagogium oraz Pedagogium WSNS mającej na celu zamazanie tatuaży więziennych. Projekt polegał na zastępowaniu (w niektórych przypadkach usuwaniu) szpecących, amatorskich tatuaży więziennych społecznie akceptowanymi tatuażami artystycznymi i pozwalał byłym wychowankom zakładów poprawczych ponownie wystartować w życiu, bez śladów przypominających im o błędach młodości⁹.

Kolejną przyczyną powstawania stereotypów jest tatuaż amatorski, który zwykle jest wykonywany nieodpowiednim narzędziem, a jego estetyka nie może się równać z tatuażem artystycznym, co wpływa na ocenę i negatywne ustosunkowania¹⁰. Kolejną przyczyną jest brak wiedzy dotyczący tatuażu – wszystkie zjawiska inne, dziwne mają posmak sensacji i fałszują istotę problemu. I ostatni z powodów, jeśli nie najważniejszy, to różnica zdań i poglądów wśród społeczeństwa dotycząca tatuaży. Dla jednych ludzi jest to ozdoba, a dla innych – oszpecenie ciała. Bez względu na ocenę zjawiska jest on coraz bardziej popularny, modny wśród środowisk artystycznych, sportowych czy młodych ludzi. Na rozpowszechnienie tatuażu artystycznego bardzo duży wpływ miały gwiazdy muzyczne, filmowe, sportowe oraz migracje ludności. Pokazywali, że tatuaż nie

⁷ A. Jelski, *Tatuaż...*, s. 7.

⁸ C. Lombroso, *Człowiek zbrodniarz w stosunku do antropologii, jurysprudencji i dyscypliny więziennej*, tłum. J.L. Popławski, Warszawa 1891, t. 2, s. 93.

⁹ <http://tatuazewolnosci.fp.org.pl/kontakt/> [dostęp: 30.05.2017].

¹⁰ A. Malinowski, *Tajemnice tatuażu i magia kolczykowania*, Gdańsk 2005, s. 98.

tylko przejawia się w środowisku kryminogennym czy więziennym. W Polsce rozwój salonów tatuażu, kunszt artystyczny tatuatorów, poziom wykonania tatuażu artystycznego sprawia, że powoli zmienia się nastawienie wobec zjawiska. W porównaniu do Polski, takie kraje, jak Wielka Brytania, Holandia, Niemcy, są bardziej tolerancyjnie i otwarte na wyrażanie siebie poprzez tatuaże. Za granicą tatuaże w widocznych miejscach, czy inne formy ozdabiania ciała, nie budzą już kontrowersji, wręcz przeciwnie, spotykają się z aprobatą odbiorców. W naszym kraju dalej istnieje problem znalezienia pracy, jeśli tatuaż jest usytuowany w widocznym miejscu, co spotyka się z krytyką osób za zachodnią granicą, gdzie wzory nie mają charakteru wykluczającego do wykonywania określonej pracy.

Tatuaż artystyczny – sztuką wolności, tatuaż więzienny – sztuką w izolacji

Odkąd powstał tatuaż – można powiedzieć – pełni on wiele funkcji. Wyróżniając funkcje, jakie pełnią tatuaże więzienne, można uporządkować je w następujący sposób:

- magiczno-religijny – tatuaż pełniący rolę amuletu, który chroni przed złymi mocami, lub tatuaż wykonany jako symbol wiary;
- militarny – oznaczenie przynależności do grupy wojowników lub order wojenny czy oręż w walce;
- socjalny – tatuaż jako symbol przynależności rodowej, plemiennej, wykorzystywany na przykład w Indiach, oznaczenie dojrzałości, stanu cywilnego;
- seksualny – tatuaż traktowany jako środek antykoncepcyjny, lub w działaniu odwrotnym – symbol pobudzający erotycznie poprzez rysunek o treści seksualnej, lub zdobienie intymnych części ciała;
- estetyczny – forma ozdobna ciała;
- represyjno-ostrzegawczy – oznaczenie niebezpiecznych przestępców, piętno identyfikujące uciekinierów, nierządnicę oraz więźniów;
- patriotyczny – funkcja ta staje się coraz bardziej popularna, tatuaż ma na celu głosić hasła propagandowe, sentencje wyrażające sprzeciw lub poparcie dla kraju, regionu;
- psychologiczny – tatuaż, którym można zadeklarować swoje zainteresowania, umiejętności (złodziejski fach), uczucia, upamiętnione ważne przeżycia, miejsca zdarzeń, symbole uczuć, np. znak zemsty;
- profilaktyczny – do tego rodzaju można zaliczyć tatuaże z oznakowaniem grupy krwi¹¹.

W odniesieniu do młodzieży można przedstawić powody i znaczenie tatuowania dla nieletnich. Motywy te można potraktować również jako funkcje, do których zalicza się:

¹¹ M. Szaszkievicz, *Tajemnice...*, s.125.

- potrzebę estetyczną;
- zaspokajanie potrzeby przynależności do grupy;
- potrzebę bycia oryginalnym i zauważalnym;
- manifestację kontestacji i prowokacji (podświadome wołanie o pomoc)¹².

Jak wiele jest motywów i funkcji tatuażu, tak równie wiele jest jego rodzajów. Najtrudniej jest sklasyfikować tatuaż artystyczny, zważywszy na różnorodną tematykę, nieograniczoną ilość wzorów, które nie są od niczego zależne. Sztuka pozwala na niemalże każdy symbol, który nie musi być kategoryzowany według określonych schematów. Można przedstawić rodzaje tatuaży, które będą się dzielić ze względu na styl, przekaz z nich płynący, emocje itp.:

- czarno-szary;
- tradycyjny (czarne kontury, czarne cienie oraz żywe kolory);
- subtelny (delikatne kontury);
- kultowy (tribal – plemienny wzór; czarne zdecydowane kształty);
- realistyczny (odzwierciedlenie fotograficzne, portrety lub sceny naturalne);
- orientalny (całe ciało użyte jest jak płótno)¹³.

Przedstawiony podział uświadamia, iż konkretne przypisywanie rodzajów do typu artystycznego byłoby zabiegiem pozbawionym sensu. Jednak w przypadku tatuaży podkulturowych można określić je w trzech kategoriach, ze względu na to, iż większość wzorów, które zostały wykonane w warunkach izolacji penitencjarnej, posiada określone funkcje i znaczenie, które są przestrzegane przez członków podkultury więziennej. Tatuaże więzienne dzielą się na:

- podkulturowe – ściśle związane z nieformalną grupą więzienną, która jest nieodłącznym elementem placówek penitencjarnych, dzielącą skazanych na git-ludzi, grypsów, niegrypsujących (frajerzy) i podludzi (cwele). W tej kategorii wyróżnia się wzory świadczące o przynależności do grypsujących, np. *cynkówka* (wytatuowana kropka obok lewego oka), dystynkcje wojskowe tatuowane na barkach, *przedłużka* (kreski tatuowane po jednej bądź po obu stronach oczu, kierowane w stronę skroni), *mgiełki* (kreski na powiekach), *mąciciel* (serduszko pod okiem) i wiele innych;
- przestępcze – identyfikujące ze środowiskiem przestępczym, niekoniecznie izolowanym; w tej kategorii można spodziewać się wzorów związanych najczęściej ze specjalnością złodziejską, które obrazują specyfikę przestępczego fachu, np. *złodziej* (kropka pomiędzy kciukiem a palcem wskazującym), *człowiek do wynajęcia za alkohol* (kropka na krtani), *człowiek, który kradnie torebki na mieście* (kotwica tatuowana najczęściej na dłoniach lub przedramionach), itp.;
- określające – wszystkie wzory, które określają cechy charakteru, stany emocjonalne skazanego oraz jego kryminalną ścieżkę życia; takie wzory mogą posiadać także osadzeni, niezwiązani z nieformalną grupą więzienną; jest to

¹² E. Gołąbek, *Bandzi na drucie: przewodnik po świecie młodych*, Poznań 2008, s. 34–35.

¹³ M. Delio, *Tatuaż. Egzotyczna sztuka dekorowania skóry*, tłum. M. Lipińska, Warszawa 1995, s. 17.

grupa tatuaży, w której wzory określają niemalże wszystko, co chciałby przekazać skazany¹⁴.

Można przytoczyć jeszcze inną klasyfikację tatuaży – ze względu na ich treść. Występują wspomniane już wcześniej grypserskie, humorystyczne, erotyczne, o treści miłosnej, tatuaże ostrzegawcze (zemsty), informacyjne (*świr* – trzy kropki), historyczne (symbole zakładów karnych, w których przebywał osadzony, daty wejścia lub wyjścia, itp.), tatuaże ideologiczne, o treści religijnej, przestępczej, o treści markowej (np. znaki firm Nike, Adidas), tatuaże o treści dowartościowującej (potwory, skorpiony), tatuaże męczeńskie (cierń), emocjonalne, a także tatuaże o treści sentencjonalnej¹⁵.

Tatuaże artystyczne – w porównaniu do podkulturowych – nie są identyfikowane z określoną grupą społeczną, każdy może być posiadaczem symbolu niezależnie od grupy wiekowej, wykształcenia zawodowego, pochodzenia, rasy czy wyznania. Tatuaże artystyczne są wykonywane najczęściej w profesjonalnych studiach tatuażu, co znacznie odbiega od realiów izolacji penitencjarnej, gdzie barwniki uzyskiwane są z przepalanych podeszew butów, a igła często służy do wielokrotnego użytku. W odróżnieniu od tatuażu artystycznego, który w głównej mierze pełni funkcję estetyczną, tatuaż więzienny w większości wzorów posiada jakieś znaczenie, które jest przestrzegane przez członków podkultury więziennej. Pewne wzory tatuaży więziennych pomimo upływu lat znaczą dalej to samo, także miejsca wykonania tatuażu (na ciele) również bywają takie same jak kiedyś. Tatuaże przestępcze (które również są składową tatuażu więziennego) mogą być wykonywane zarówno przez więźniów, jak i osoby, które były niekarane. Wzory i motywy są specyficzne, znacznie różniące się od tych artystycznych, niektóre z nich zawierają wulgarne treści, aby dobitniej przekazać wiadomość odbiorcom, jaka jest ukazana w tatuażu.

Zjawisko tatuowania ciała wg opinii wychowanek Zakładu Poprawczego w Zawierciu

Tatuaże, kolczyki oraz inne modyfikacje ciała mają rację bytu. Warto podkreślić, iż coraz więcej ludzi potrafi odróżnić tatuaż więzienny od tatuażu artystycznego, robionego w profesjonalnym studiu. Częściej też zdarza się, że tatuaż artystyczny jest wyrazem sztuki na ciele. To nie jest nic złego. Jednak w zakładzie poprawczym, który jest placówką resocjalizacyjną, tatuowanie się oraz wykonywanie zabiegów przekłuwania ciała jest zabronione, a zrobione już wcześniej modyfikacje ciała nie spotykają się z akceptacją pracowników zakładu. W literaturze przedmiotu nie znajdują się ustalenia dotyczące tatuaży

¹⁴ M. Szaszkievicz, *Tajemnice...*, s. 128–142.

¹⁵ S. Przybyliński, *Dziara, cynkówka, kolka – zjawisko tatuażu więziennego*, Kraków 2007, s. 49–51.

posiadanych przez wychowanki placówek resocjalizacyjnych. Jest to pierwsza próba poznania opinii dziewcząt na temat posiadanych przez nie wzorów oraz ogólnej tematyki tatuaży.

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich w Zawierciu, placówce resocjalizacyjnej o charakterze półotwartym. Podstawowymi zadaniami placówki są:

Resocjalizacja nieletnich zmierzająca do zmiany postaw w kierunku społecznie akceptowanym, zapewnienie prawidłowego rozwoju osobowości, a także kształtowanie pozytywnych zainteresowań, właściwej hierarchii wartości oraz przestrzegania przyjętych zasad współżycia społecznego¹⁶.

W czasie wykonywanych badań w placówce przebywało 46 dziewczyn, w tym 4 z nich oczekiwały w schronisku dla nieletnich na wyrok sądu. W badaniu ankietowym brały udział 42 wychowanki Zakładu Poprawczego oraz Schroniska dla Nieletnich w Zawierciu, w wieku od 13 do 21 lat. Najliczniejszą grupą badawczą były dziewczyny w przedziale wiekowym 16–18 lat (50%). Niewiele mniejszą grupę stanowiły wychowanki w przedziale wiekowym 19–21 lat (43%), natomiast najmłodsze – 13–15 lat – stanowiły 7% badanych.

Główny problem badawczy miał postać następującego pytania: Jakie modyfikacje ciała posiadają wychowanki Zakładu Poprawczego w Zawierciu i czy zmiany kojarzą się z podkulturą więzienną?

Aby dowiedzieć się, jakie modyfikacje ciała posiadają wychowanki, zapytano również o posiadanie piercingu (przekłuwanie ciała) w warunkach wolnościowych. Wyniki przedstawiono w tabeli 1. Dla lepszej czytelności danych dokonano podziału na wychowanki posiadające przekłucia i tatuaże oraz na posiadające same przekłucia i same tatuaże.

Tabela 1. Podział wychowanek na posiadające kolczyki i tatuaże

Odpowiedzi	N	%
tatuaż i kolczyki	18	42,9
kolczyki	16	38,1
tatuaż	7	16,6
nieposiadająca przekłuć i tatuaży	1	2,4
Razem	42	100

Źródło: badania własne.

Jak wynika z zamieszczonych danych, największy procent badanych stanowią osoby posiadające obydwie formy modyfikacji ciała. Niewiele mniej jest dziewczyn posiadających tylko kolczyki. Siedem wychowanek ozdobiło swoje ciało tatuażem. W badanej grupie tylko jedna osoba nie posiadała żadnej formy

¹⁶ <http://www.zpisdnzawiercie.home.pl/> [dostęp: 28.10.2018]

zdobienia ciała. Można stwierdzić, iż respondentki posiadają skłonności do nadmiernego ozdabiania swojego ciała, decydując się na obie formy modyfikacji, a prawie 60% wychowanek ma tatuaże. Warto poznać, jakiego rodzaju tatuaże posiadają wychowanki i jaka jest ich symbolika.

Tabela 2. Tatuaże badanych wychowanek

Rodzaje tatuaży	N	%
Tatuaż podkulturowy	16	64
Tatuaż artystyczny	9	36
Razem:	25	100

Źródło: badania własne.

Warto zwrócić uwagę, iż dominują tatuaże związane z podkulturą więzienną – 16 (64%). Jest to konsekwencja specyficznej drogi życiowej badanych dziewczyn i przebywania wcześniej w wielu placówkach resocjalizacyjnych. Istotnym elementem powstawania wzorów jest sytuacja wychowanek, jaka zachodzi w warunkach wolnościowych (środowisko rodzinne, rówieśnicze). Często dziewczyny poddawały się zabiegom ze względu na zdarzenia, które pozostawiły piętno wspomnień. Wiedząc, że wychowanki posiadają zdobienia na swoim ciele, istotnym elementem jest zapytanie ich o symbolikę.

Tabela 3. Symbolika tatuaży posiadanych przez badane respondentki

Symbolika	N	%
Miłość/zakochanie/uczucie wobec innej osoby	12	28,58
Zasady życiowe	9	21,43
Przynależność do grupy	5	11,90
Motywy religijne	1	2,38
Pamiątka wydarzenia/osoby	9	21,43
Motywator (przypomnienie, że warto dążyć do swojego celu, nie można się poddawać)	5	11,90
Inne	1	2,38
Razem	42	100

Źródło: badania własne.

Według zamieszczonych danych, największy procent dziewczyn ma tatuaże symbolizujące miłość/uczucie do drugiej osoby. Badane wychowanki są w specyficznym okresie rozwojowym – wczesnej adolescencji. Interesują się płcią przeciwną, nawiązują relacje emocjonalne/seksualne i w konsekwencji często popełniają pochopne decyzje, dotyczące upamiętnienia swojej „miłości” na ciele. Aby przekaz był jak najbardziej jasny, częstymi wzorami pojawiającymi się na

ciele są amatorsko wykonane serca, motywy z kwiatami, napisy z wyznaniem uczuć. Co piąta wychowanka placówki resocjalizacyjnej ma wytatuowane na ciele zasady życiowe i wspomnienia dotyczące ważnych osób czy wydarzeń. Wyrzyte na ciele zasady życiowe niekoniecznie będą społecznie akceptowane, a treść bywa bliskoznaczna z zasadami życiowymi panującymi w podkulturze więziennej. Często są to wzory zaczerpnięte z zakładów karnych, respektowane w podkulturze grypserskiej. Kolejne tatuaże posiadane przez badane dziewczyny symbolizują przynależność do grupy oraz przypominają o celu, do którego dążą. Ponieważ są to osoby nieletnie, które weszły w konflikt z prawem, utożsamianie z tą symboliką nie powinno szokować, co więcej – tylko nieliczne wychowanki wyraźnie zaznaczyły na ciele przynależność do grup przestępczych. Warto wspomnieć, że jedna z dziewczyn wytatuowała imię swojego dziecka.

Tatuaż to nie tylko symbolika, ale także rola i funkcje, jakie spełnia dany wzór, dlatego respondentki zostały zapytane o to w ankiecie. Aby wnikliwie przyjrzeć się owym wzorom, odpowiedź na pytanie miało formę otwartą. Pomimo zapewnionej anonimowości, część odpowiedzi była mniej szczegółowa, zwykle wyrażana w jednym zdaniu lub słowie. Warto przytoczyć niektóre z nich: *znaczą dla mnie zasady; nie mają wartości; wiele dla mnie znaczą; mordęga; nie znaczy nic*. Można sformułować wniosek, że tatuaże tych dziewczyn nie mają zwykle większej wartości, są na ciele znakiem, ale niczym więcej, z czym mogłyby się utożsamić. Niepokojącym faktem jest to, iż spora liczba ankietowanych odpowiadała w bardzo podobny sposób. Pomimo widocznej tendencji do udzielania krótkich odpowiedzi, kilka respondentek wypowiedziało się obszerniej na zadane pytanie, a mianowicie (zachowano oryginalną pisownię):

Kompas: kierowała mi pewna osoba drogę w życiu, dwie róże: jedna to ja, a druga to osoba najważniejsza w moim życiu, róża bo jest piękna ale i krzywdząca;

P.S.M – pamiętaj słowa matki, na palcu wskazującym cicho, Są znaczenia podkulturowego, np. kropki w niektórych miejscach, zwykle oznaczają osoby, które są mi bliskie, Przerwa w życiorysie – odsiadanie wyroku w ZP i Ośrodku wychowawczym, data urodzenia dwóch koleżanek, imię koleżanki, pierwsza litera imienia koleżanki, inicjały koleżanki i linia życia;

Symbolizuje krzewy i pnącza, które prowadzą do róż – pokazuje on jak w życiu trzeba ciężką drogę przejść, by mieć życie usłane różami.

Analizując te wypowiedzi, można stwierdzić, że wychowanki nie mają problemu z przyznaniem się, że ich tatuaż należy do grupy oznak podkulturowych. Co więcej, eksponują swoje zdobienia, chwalą się nimi przed innymi wychowankami czy pracownikami, podkreślając ich pochodzenie i znaczenie wzorów. Częstym motywem rysunkowym jest róża, którą posiadaczki interpretują na swój sposób. Wypowiedzi świadczą o tym, że ich tatuaże nie są zwykłym rysunkiem na ciele, lecz mają dla nich wartość przypominającą o zasadach, wydarzeniach czy przeżytej miłości. Dla każdej respondentki tatuaż ma całkowicie inne znaczenie, ale sprowadza się zwykle do upamiętnienia osób bliskich oraz ekspresji „ciężkiego życia”.

Ilustracja 1. Kompas i róże

Źródło: badania własne

Ilustracja 2. Przerwa w życiorysie

Źródło: badania własne

Symbolika, wartości i funkcje tatuaży są bardzo istotne. Równie ważnym elementem analizowanego zjawiska są przyczyny powstawania wzorów.

Tabela 4. Przyczyna powstawania tatuażu

Przyczyny	N	%
Chęć posiadania unikalnej ozdoby	8	10,39
Zawsze o tym marzyłam	12	15,58
Pobył w MOW lub innej placówce	9	11,69
Chęć upamiętnienia bliskich	11	14,29
Alkohol lub środki odurzające	9	11,69
Miłość/zakochanie	11	14,29
Chęć bycia modnym/ w centrum uwagi	5	6,49
Identyfikacja z grupą/ wpływ otoczenia	5	6,49
Spontaniczna decyzja	6	7,79
Inne	1	1,3

Źródło: badania własne.

Wyniki zaprezentowane w tabeli obejmują szeroką gamę przyczyn powstawania symboli. Przy tym pytaniu została dopuszczona więcej niż jedna odpowiedź, ponieważ wychowanki często zgłaszały kilka przyczyn powstawania

tatuażu. Największy procent odpowiedzi stanowią te, które świadczą o spełnieniu przez dziewczyny swoich marzeń. Można domniemywać, iż decyzja o zrobieniu tatuażu była świadoma i przemyślana. Niewiele mniej wychowanek chciało upamiętnić bliskich, a także zmanifestować swoją miłość, co obrazuje oddanie wychowanek względem bliskich osób oraz ich emocjonalne podejście. Decyzja wykonania tatuażu była także konsekwencją pobytu w placówce resocjalizacyjnej. Wynika z tego, że zakład poprawczy nie był zazwyczaj jedyną placówką resocjalizacyjną, w jakiej znajdowała się nieletnia. Można przypuszczać, że we wcześniejszych placówkach aktywnie rozwijała się podkultura zakładowa – z wyraźnymi zasadami, regułami, systemem gratyfikacji i wykluczeń. Posiadane przez wychowanki zakładu tatuaże świadczą o wysokim stopniu zdemoralizowania i identyfikacji z podkulturą przestępczą. Resocjalizacja to też dyscyplina, rygor, osamotnienie, a ciało to jedyna rzecz, która jest ich własnością, o której samodzielnie mogą zdecydować. Nie dziwi zatem, że badane uzasadniały powód zrobienia tatuażu chęcią posiadania unikalnej ozdoby czy modą. Mimo licznych pobytów w warunkach izolacyjnych, nieletnie obserwują rzeczywistość i mogą wzorować się na swoich wytatuowanych idolach. Badane podkreślały również, że tatuaże były spontaniczną decyzją po spożyciu alkoholu czy środków odurzających, co jest niepokojącym zjawiskiem.

Zapytano badane wychowanki o możliwość usuwania bądź zakrywania tatuażu. Spośród 25 osób posiadających tatuaż, tylko 3 osoby usuwały wcześniejsze oznaki. Uzasadniały swoją decyzję następującymi argumentami: *Bo moje nastawienie się zmieniło; Bo gdy go robiłam, byłam naćpana i gdy wytrzeźwiałam, to żałowałam tego, że go zrobiłam. Nie podobał mi się; Ponieważ się nie przyjął i wypłynął tusz.* Każda z nich przedstawiła inne powody usuwania tatuażu. Badane wychowanki mają małą świadomość tego, że tatuaż jest trwałym sposobem zdobienia ciała i wykonany pochopnie zostaje na całe życie.

Respondentki w większości odpowiedzi opowiadały o swoich zdobieniach, dlatego ciekawym aspektem jest również ich opinia na temat innych osób poddających się zabiegom modyfikacji ciała. Badane dziewczęta wypowiadały się krótko, niewielka część z nich postanowiła jednak zamieścić więcej niż jedno zdanie. Oto przykłady krótkich wypowiedzi: *Podoba mi się to!; To nic złego; Każdy robi ze swoim życiem, co chce; Uważam to za normę; Nie mam negatywnego zdania, taka osoba jest tak samo wartościowa jak my, jest odważna.* Wychowanki, które postanowiły więcej napisać, w następujący sposób wyraziły swoją opinię:

Każdy ma swoje życie i może robić z nim, co zechce. Myślę że jest ok. Ale nie za dużo, wtedy to wygląda nieestetycznie, wszystko jest dla ludzi.

To oni sami powinni decydować o tym, jak wyglądają. Osoby trzecie nie powinno to interesować. Uważam, że jest to ładne, jeśli jest delikatne i z umiarem. Nie podoba mi się, jeśli jest przesadzone na całe ciało.

Nie oceniam źle tych ludzi bo sama mam tatuaż. Bardzo mi się one podobają, i z pewnością zrobię sobie jeszcze jeden. Uważam, że to nic złego posiadać tatuaż czy kolczyk, jeśli jest on estetyczny i na temat.

Warto zwrócić uwagę, iż posiadanie tatuażu bądź piercingu przez respondentki ma wpływ na ich pozytywne wypowiedzi. Charakterystyczne jest zjawisko braku negatywnej opinii wśród badanych wychowanek. Dziewczyny wypowiadały się zwykle z zachwytem, tolerancją oraz akceptacją dla wszelkich możliwości zdobienia ciała.

Podsumowanie i wnioski

Podsumowując analizę wyników badań, można wysunąć kilka wniosków, mając świadomość, że opinie wyraziły tylko wychowanki jednego z trzech zakładów poprawczych dla dziewczyn. Więcej niż połowa badanych posiada tatuaże i w większości są to wzory klasyfikujące się do podkultury więziennej. Zważywszy na wiek respondentek, jest to bardzo niepokojący przejaw fascynacji środowiskiem przestępczym. Dziewczyny doskonale zdają sobie sprawę, że na terenie zakładu nie mogą robić tatuaży, jednak zdarza im się łamać regulamin – przyozdabiają swoje ciało o kolejne kropki, które albo kojarzą się z podkulturą więzienną, albo mają swoje określenie w owej podkulturze. Wychowanki nie kryją się z tatuażami, wręcz przeciwnie, eksponują je przy każdej możliwej okazji.

Pomimo iż łamanie regulaminu wiąże się z konsekwencjami, dziewczęta w dalszym ciągu się tatuują (amatorsko). Warto zatem zadbać o to, by:

- zwiększyć kontrolę nad wychowankami próbującymi tworzyć tatuaże na terenie zakładu poprawczego;
- wyedukować kadrę w rozpoznawaniu znaczenia tatuaży więziennych, może to pomóc w poznaniu osobowości wychowanki oraz polepszyć komunikację między pedagogami a wychowanką;
- pouczać wychowanki o konsekwencjach robienia tatuażu amatorskimi sposobami (choroby, brak estetyki, naznaczenie społeczne, itp.);
- kontynuować badania, by dogłębnie poznać zjawisko tatuowania się wychowanków placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich; biorąc pod uwagę skalę i kierunki zmian w postawach wobec tatuażu, wyrażanych przez osoby (środowiska) na wolności, a także różnorodne programy resocjalizacyjne w placówkach, opinia respondentów za rok lub dwa lata może być całkowicie odmienna;
- warto czerpać z doświadczenia i programów resocjalizacyjnych realizowanych w innych krajach (np. USA), które wykorzystują zjawisko tatuażu do poszerzania umiejętności plastycznych. Jeśli wychowanki mają na celu, mimo wszystko, modyfikować swoje ciało, powinny robić to w sposób profesjonalny, co sprawi, iż mogłyby również wykonywać zawód profesjonalnego tatuażysty lub przekłuwacza ciała.

Bibliografia

- Bauman Z., *Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności*, wyd. Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Toruń 1995.
- Brzozowska R., *Praktyczny słownik wyrazów obcych*, Zielona Sowa, Kraków 2002.
- Delio M., *Tatuaż. Egzotyczna sztuka dekorowania skóry*, tłum. M. Lipińska, Warszawski Dom Wydawniczy, Warszawa 1995.
- Gołąbek E., *Bandzi na drucie: przewodnik po świecie młodych*, Wydawnictwo Świętego Wojciecha, Poznań 2008.
- Jelski A., *Tatuaż*, Kontrowers, Warszawa 1993.
- Kamińska-Szmaj I., *Słownik wyrazów obcych*, Europa, Wrocław 2001.
- Lombroso C., *Człowiek-zbrodniarz w stosunku do antropologii, jurysprudencji i dyscypliny więziennej*, tłum. J.L. Popławski, t. 2, Warszawa 1891.
- Malinowski A., *Tajemnice tatuażu i magia kolczykowania*, Bryza, Gdańsk 2005.
- Prahlhans K., *Najbardziej szokujące sposoby upiększania*, Cursor Multimedia, Wrocław 2006.
- Przybyliński S., *Dziara, cynkówka, kolka – zjawisko tatuażu więziennego*, Impuls, Kraków 2007.
- Snopek M., *Nowa moda, nowe trendy – współczesne oblicze tatuaży w więziennej twórczości*, „Resocjalizacja Polska” 2015, 9.
- Szaszkiewicz M., *Tajemnice grypsarki*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1997.
- Tokarski J., *Słownik wyrazów obcych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1980.
- <http://tatuzewolnosci.fp.org.pl/kontakt/> [dostęp: 30.05.2017].
- <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo;/3979617>, [dostęp: 03.01.2017].
- <http://www.zpisdnzawiercie.home.pl> [dostęp: 28.10.2018].

Role and significance of tattoos among underage girls in Juvenile Correctional Facility in Zawiercie

Summary

The article presents a study of the phenomenon of subculture tattoo among underage girls, in the environment of the Juvenile Correctional Facility in Zawiercie. The goal of the research is to focus on the analysis of body alteration among juveniles, the meaning behind their symbols and patterns, their origin and the procedures regarding eventual tattoos removal. However, the key element is to determine whether these symbols may be classified as the prison tattoos or the artistic tattoos. Although the respondents assess their tattoos as the symbol of love or commemoration of events, more than half of the tattoos contain elements of prison subculture, which surely plays a significant role in their juveniles' lives.

Keywords: artistic tattoo, prison tattoo, body alterations.